

Date: 23rd September-2025

TARBIYANING PEDAGOGIK PRINSIPLARI VA ULARDAN FOYDALANISH YO‘LLARI

Mamajonova Feruza Kazimjonovna

Farg‘ona viloyati Qo‘shtepa tumani 1-son politexnikumi Tarbiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiyaning pedagogik prinsiplari va ularning ta’lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Maqolada tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishda maqsadga yo‘naltirilganlik, izchillik va tizimlilik, individual yondashuv, jamoada tarbiyalash hamda hurmat va talab birligi kabi prinsiplarga alohida e’tibor qaratilgan. Shuningdek, pedagogik prinsiplardan amaliyotda foydalanish yo‘llari, o‘qituvchi va tarbiyachining bu jarayondagi o‘rni tahlil qilingan. Maqola zamonaviy tarbiya nazariyasi, pedagogik mahorat va tarbiyaviy texnologiyalar uyg‘unligida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirish masalasiga bag‘ishlangan.

Kalit so‘zlar: tarbiya, pedagogik prinsiplar, individual yondashuv, izchillik, tizimlilik, jamoaviylik, hurmat va talab birligi, tarbiyaviy jarayon, pedagogik mahorat.

Tarbiya insoniyat jamiyatining eng qadimiy va eng muhim ijtimoiy hodisalaridan biridir. U inson shaxsini shakllantirish, unda ijobiy fazilatlarni qaror toptirish, hayotga tayyorlash hamda ma’naviy barkamollikka erishishning bosh omili hisoblanadi. Tarbiya jarayoni har bir millat, davlat va jamiyat hayotida o‘ziga xos o‘ringa ega bo‘lib, u avlodlar o‘rtasidagi madaniy, ma’naviy, axloqiy va ijtimoiy qadriyatlarning uzviyligini ta’minlaydi. Shu jihatdan, tarbiya nafaqat ta’lim jarayonining ajralmas qismi, balki shaxs kamoloti va milliy rivojlanishning poydevoridir.

Bugungi globallashuv sharoitida yosh avlodni har tomonlama yetuk, vatanparvar, irodali, tafakkuri keng, milliy g‘urur va insoniy qadriyatlarga ega shaxs sifatida tarbiyalash dolzarb vazifaga aylangan. Bunday murakkab va mas’uliyatli jarayonni samarali tashkil etish esa, avvalo, **pedagogik prinsiplarga** qat’iy amal qilishni talab etadi. Chunki pedagogik prinsiplarsiz tarbiya jarayoni yo‘nalishsiz, tizimsiz hamda kutilgan natijasiz bo‘lishi mumkin.

Tarbiyaning pedagogik prinsiplari — bu tarbiyaviy faoliyatning nazariy asoslari, uslublari va mazmunini belgilovchi ilmiy qoidalar majmuidir. Ular o‘qituvchi va tarbiyachining faoliyatini yo‘naltiradi, tarbiya jarayonida izchillik, tizimlilik, maqsadlilik, individual yondashuv va jamoaviylikni ta’minlaydi. Har bir pedagog bu prinsiplarga tayangan holda tarbiyaviy ishni tashkil etsa, o‘quvchilarda nafaqat bilim va ko‘nikmalar, balki mustaqil fikrlash, axloqiy mas’uliyat, vatanparvarlik va insonparvarlik kabi fazilatlar shakllanadi.

Shu sababli, tarbiyaning pedagogik prinsiplari va ulardan samarali foydalanish yo‘llarini o‘rganish zamonaviy pedagogika fanining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu masala o‘qituvchi va tarbiyachilarning kasbiy mahoratini oshirish,

Date: 23rd September-2025

tarbiya jarayonining sifatini yaxshilash hamda yosh avlodda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlikni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarbiyaning pedagogik prinsiplari tushunchasi va ularning ahamiyati.

Tarbiyaning pedagogik prinsiplari – bu tarbiya jarayonining yo‘nalishini belgilovchi, uning mazmuni, shakllari va metodlarini asoslovchi ilmiy-nazariy qoidalar tizimidir. Ular pedagogik jarayonni boshqarish va tashkil etishda o‘qituvchi hamda tarbiyachiga yo‘l-yo‘riq bo‘lib xizmat qiladi. Tarbiya prinsiplari yordamida shaxsning ijtimoiy, ma‘naviy, axloqiy, jismoniy va intellektual rivojlanishini tizimli ravishda ta‘minlash mumkin.

Har bir tarbiyaviy faoliyatda prinsiplarga amal qilish muhimdir, chunki ular tarbiyaning izchilligi, maqsadlilik, uzviyligi va natijaviyligini kafolatlaydi. Pedagogik prinsiplarga amal qilinmagan holatda, tarbiyaviy ishda tizimsizlik, biryoqlamalik, beqarorlik va tasodifiylik yuzaga keladi.

Asosiy pedagogik prinsiplarga tavsif. Pedagogika fanida tarbiya jarayonida qo‘llaniladigan bir qator muhim prinsiplarga alohida e‘tibor qaratiladi. Ularning har biri o‘z mohiyati va amaliy ahamiyatiga ega.

a) Maqsadga yo‘naltirilganlik prinsipi. Tarbiyaviy jarayon aniq maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak. Har bir pedagog o‘z oldiga tarbiyada qanday shaxsni shakllantirishni, qanday natijaga erishishni aniq belgilab oladi. Maqsadsiz tarbiya o‘z yo‘nalishini yo‘qotadi va kutilgan samarani bermaydi. Shu bois tarbiyachi oldindan rejalashtirish, natijani baholash va tahlil qilish bosqichlarini puxta o‘ylab chiqishi zarur.

b) Hayot va mehnat bilan bog‘liqlik prinsipi. Tarbiyaning amaliy hayot bilan uzviy bog‘liqligi uning samaradorligini oshiradi. O‘quvchi hayotiy tajriba asosida axloqiy qadriyatlarni o‘zlashtiradi, mehnat orqali mas‘uliyat, jamoaga foydali bo‘lish hissini anglaydi. Shu bois ta‘lim-tarbiya jarayonida mehnat faoliyatini tashkil etish, kasbga yo‘naltirish, jamoaviy loyihalar bajarish muhimdir.

c) Izchillik va tizimlilik prinsipi. Tarbiyaviy jarayon bosqichma-bosqich, izchil va tizimli tarzda olib borilishi lozim. Har bir bosqich avvalgisiga tayanadi, keyingi natijaga tayanch bo‘ladi. Bu prinsipi o‘qituvchi faoliyatida rejalilik, davomiylik va uzviylikni ta‘minlaydi.

d) Individual yondashuv prinsipi. Har bir bola o‘ziga xos shaxs sifatida o‘rganilishi kerak. Ularning xarakteri, temperament turi, oilaviy sharoiti va qiziqishlari turlicha bo‘ladi. Shu sababli tarbiyachi har bir o‘quvchining shaxsiy xususiyatlarini inobatga olgan holda individual yondashuvni amalga oshirishi zarur. Bu usul o‘quvchilarda o‘ziga ishonch, ijobiy motivatsiya va mustaqil fikrlashni shakllantiradi.

e) Jamoada tarbiyalash prinsipi. Inson shaxsining ijtimoiylashuvi jamoa orqali yuz beradi. Jamoada bolalar o‘zaro muloqot, hamkorlik, mas‘uliyat va birdamlikni o‘rganadilar. Shu sababli tarbiya jarayonida sinf jamoasi, o‘quvchilar klublari, jamoaviy loyihalar va o‘yin faoliyatidan keng foydalanish lozim.

f) Onglilik va faollik prinsipi. Bola tarbiya jarayonida faqat tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo‘lishi kerak. U o‘z xatti-harakatlari, qarorlari va natijalari uchun

Date: 23rd September-2025

javobgarlikni his qilishi zarur. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga, tanqidiy yondashuvga o'rgatish bu prinsipning asosiy talabi hisoblanadi.

g) Hurmat va talab birligi prinsipi. Tarbiyada o'quvchiga nisbatan hurmat, e'tibor va ishonch bilan yondashish muhim, ammo ayni paytda ulardan intizom, mas'uliyat va talabchanlikni ham kutish zarur. Faqat shunday muvozanat tarbiyaviy samaradorlikni oshiradi va o'quvchining shaxsiy fazilatlarini rivojlantiradi.

Tarbiya prinsiplari asosida ishlashda pedagogning roli. Tarbiyachi shaxs tarbiya jarayonining bosh sub'ekti hisoblanadi. U nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lishi, balki o'quvchi psixologiyasini chuqur bilishi, pedagogik muloqot madaniyatiga ega bo'lishi lozim. O'qituvchi o'z shaxsiy fazilatlarini, nutqi, xulq-atvori, kiyinish madaniyati bilan o'quvchilarga ibrat bo'lishi kerak. Chunki o'quvchi uchun eng kuchli tarbiyaviy ta'sir – bu o'qituvchining shaxsiy namunasi.

Pedagog tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishda:

- o'quvchi shaxsini hurmat qilishi,
- ularning fikriga e'tibor qaratishi,
- ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishi,
- darsdan tashqari faoliyatlarni (ekskursiya, sport, ijodiy tadbirlar) samarali rejalashtirishi lozim.

Tarbiyaviy prinsiplardan amalda foydalanish yo'llari. Pedagogik prinsiplardan amaliy foydalanish quyidagi yo'llar orqali amalga oshiriladi:

✓ **Rejalashtirilgan tarbiyaviy ish** — har bir tadbir, mashg'ulot yoki suhbat oldindan maqsadli va rejalashtirilgan bo'lishi kerak.

✓ **Faol o'quvchi ishtiroki** — o'quvchilarning tashabbusini qo'llab-quvvatlash, ularni jamoaviy faoliyatga jalb etish.

✓ **Hamkorlikda tarbiya** — maktab, oila va jamoat tashkilotlari o'rtasidagi uzviy hamkorlikni ta'minlash.

✓ **Axborot texnologiyalaridan foydalanish** — tarbiyaviy jarayonda multimedia, videoroliklar, interfaol metodlar yordamida motivatsiyani oshirish.

✓ **Natijalarni tahlil qilish** — tarbiyaviy faoliyat samaradorligini baholab, keyingi bosqich uchun xulosa chiqarish.

Xulosa qilib aytganda, tarbiya jarayoni inson shaxsining har tomonlama kamol topishida hal qiluvchi o'ringa ega bo'lgan uzluksiz va tizimli pedagogik faoliyatdir. Uning samaradorligi bevosita pedagogik prinsiplarga amal qilish darajasiga bog'liqdir. Chunki aynan shu prinsiplarga asoslanilgan tarbiya shaxsda ijobiy fazilatlarini shakllantirish, ma'naviy-axloqiy qarashlarni mustahkamlash va ijtimoiy faollikni rivojlantirish imkonini beradi.

Pedagogik prinsiplarga qat'iy amal qilish — tarbiyachining nazariy bilimlari, amaliy tajribasi va kasbiy mahoratini uyg'unlashtiradi. Maqsadga yo'naltirilganlik, izchillik, individual yondashuv, hayot va mehnat bilan bog'liqlik, hurmat va talab birligi kabi prinsiplarga tayanilgan holda olib borilgan tarbiya o'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, mas'uliyatli, vatanparvar va insonparvar shaxs sifatida shakllantiradi.

Date: 23rd September-2025

Bugungi kunda jamiyatda barkamol avlodni tarbiyalash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish, ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish o'qituvchi va tarbiyachilarning eng muhim vazifalaridan biridir. Shu bois pedagoglar tarbiyaning nazariy asoslarini chuqur bilish, pedagogik prinsiplardan ijodkorlik bilan foydalanish hamda zamonaviy tarbiya metodlarini amaliyotga tatbiq etish orqali bu jarayonni yanada samarali tashkil etishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. **Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.** Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
 2. Hasanboyeva O., Raxmatova N. **Pedagogika.** Toshkent: O'qituvchi, 2017.
 3. Yuldashev J.G. **Tarbiya nazariyasi va metodikasi.** Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
 4. Saidahmedov N. **Zamonaviy pedagogik texnologiyalar.** Toshkent: Ilm ziyo, 2020.
- Abdullayeva D. **Tarbiyada pedagogik prinsiplardan foydalanishning nazariy asoslari.**
– “Pedagogika va psixologiya” jurnali, 2021, №3, 45–52-betlar

